

pianorecital

Veronika Itchenko

Fr. Chopin - Nocturnes, Polonaises

A. Scriabin – Preludes, Etudes

S. Rachmaninov – Preludes

---

programmatoelichting : Simon Van Puyvelde – *muzikoloog*
simon.van.puyvelde@gmail.com

Fryderyk Chopin (1810-1849)

De balans tussen emotie en ratio die bij Beethoven's muziek in evenwicht was, wordt door de generatie componisten na hem - waartoe ook Chopin behoort - verstoord in het voordeel van de emotie. Innerlijke en individuele emoties worden verheerlijkt en worden in de eerste helft van de 19de eeuw voor vele toondichters het uitgangspunt voor hun composities.

In de instrumentale muziek was de tijd van de uitgebreide genres afgelopen. De meerdelige symfonie en grootschalige sonates maken plaats voor muziekstukken met een meer bescheiden omvang. Hoewel Chopin twee pianoconcerti en enkele pianosonates op zijn naam heeft staan, is hij bovenal een meester op het vlak van de kleinere vormen. Denk maar aan zijn etudes, preludes, nocturnes en dansen. Stuk voor stuk werken voor piano met een beperkte duur.

Chopin werd 200 jaar geleden in Polen geboren. Hij stamde uit een muzikale familie: zijn uit Frankrijk afkomstige vader speelde fluit en viool en zijn moeder was zelf pianiste. Toen hij zes jaar was, werd zijn muzikale opvoeding toevertrouwd aan Wojciech Zywny. Vandaag een onbekend componist en musicus die het jonge pianogenie na één jaar intense studie al had klaargestoomd om een carrière als uitvoerend muzikant aan te vatten. Chopin's opmerkelijke talent opende veel deuren - vooral die van aristocraten die het wonderkind wel eens wilden horen spelen.

Zijn eerste grote publieke successen boekte hij net nadat hij was afgestudeerd van het conservatorium. Met zijn eerste twee pianoconcerti lokte hij in Warschau volle zalen, ze bezorgden hem van de ene op de andere nacht een heldenstatuut. Chopin voelde zich echter een beetje onwennig bij deze grote successen, de intieme sfeer van de aristocratische salons paste hem veel beter.

Een jaar na de premières van beide concerti brak de Novemberopstand uit: verschillende Poolse aristocraten - die toevallig ook beschermheren van Chopin waren - kwamen in opstand tegen Rusland.

Chopin trekt, zoals vele van zijn landgenoten, naar het buitenland en vestigt zich na een poosje in Parijs. Een leuk weetje is dat een van de aanleidingen tot deze Novemberopstand de volgende was: het Poolse leger zou worden ingezet door de Russen om de Belgische revolutie te onderdrukken.

Chopin blijft in het buitenland op muzikale wijze trouw aan zijn Poolse roots. Zo zijn de mazurkas en polonaises met hun vaak spitse ritmes gebaseerd op dansen uit zijn vaderland. Hij is echter niet het type componist dat zich volledig aan de Poolse zaak wijdt. Zoals de meeste doorwinterde nationalistische toondichters wel doen, componeert Chopin geen opera's of symfonische gedichten die heroïsche taferelen des vaderlands verklanken. Zijn voorkeur blijft uitgaan naar de piano. De titels van zijn stukken houdt hij steeds sober: een genrenaam en een opusnummer.

De nocturnes nemen een speciale plaats in in Chopin's oeuvre. Hij is echter niet de uitvinder van deze stijl. Reeds in de 18de eeuw is er sprake van. Deze vroegere vormen hadden al de eigenschap dat ze een nachtelijke sfeer oproepen. Niet verwonderlijk, ze werden met de intentie gecomponeerd om 's nacht uitgevoerd te worden. De bezetting van deze pre-Chopiniaanse nocturnes lag echter nog niet vast. Als we nu de term nocturne horen maken we onmiddellijk de associatie met pianomuziek, dit is een denkpatroon dat tijdens Chopin's leven ingang vond. De reden hiervoor is ongetwijfeld het grote succes zijn nocturnes.

De vorm voor piano was eveneens geen uitvinding van Chopin: de Ier John Field publiceerde zijn eerste nocturne voor piano toen Chopin nog een peuter was. Ook Fields nocturnes worden gekenmerkt door een zangerige bovenstem die op een typische pianistische wijze begeleid wordt door de linkerhand. Chopin zal echter zijn hele leven deze stijl verfijnen en schrijft tijdloze muziek die zijn voorganger in de schaduw stelt.

Alexander Scriabin (1872-1915)

Scriabin is een componist met een sterk uitgesproken karakter. Wat excentriciteit betreft kan hij zich meten met Satie en wat egocentriciteit betreft met Wagner. Hoewel hij maar voor weinig componisten bewondering uitte, verraadt zijn muziek wie zijn grote voorbeelden waren. Vooral in zijn vroege werken hoor je, zonder daarvoor al te ver te hoeven zoeken, dat de muziek van Chopin hem waarschijnlijk nog het meest gevormd heeft.

Op een groot dozijn werken voor orkest na, schrijft ook Scriabin uitsluitend muziek voor piano - een instrument dat hij, ondanks zijn kleine handen, extreem goed beheerste. De keuze van de genres die hij beoefent, stemt in grote lijnen overeen met de genres van Chopin: etudes, preludes, nocturnes, en zelfs de typisch Poolse mazurka's en polonaises komen ook bij deze Russische componist uitgebreid aan bod.

Aanvankelijk was de prelude een soort improvisatorisch voorspel om de vingers los te spelen voor er aan het serieuze werk begonnen werd. Voorbeelden uit de muziekgeschiedenis zijn de *Preludia* van Buxtehude die hij aan het eind van de 17de eeuw componeerde en Bachs *Weggetempered Klavier*. Er is in beide werken sprake van contrapuntische composities die steeds voorafgegaan worden door een prelude. Dit zijn dan korte stukjes muziek die heel erg uiteenlopend zijn wat stijl betreft.

Het *Welgetemperde Klavier* bestaat uit 24 preludes en fuga's, voor elke toonaard één van elk. Chopin laat zich hierdoor inspireren als hij zijn preludes schrijft. Hij laat de fuga's voor wat ze zijn en componeert *24 Preludes* op. 28. Ook één in elke toonaard maar de ordening gebeurt enigszins anders: bij Bach zijn ze geordend volgens de kwintencirkel, bij Chopin volgens de chromatische toonladder.

Zeer opmerkelijk is dat wanneer Scriabin zijn *24 Preludes* op.11 componeert, hij de volgorde van Chopin overneemt.

Deze vaak korte stukjes laten de componist heel vrij in de invulling ervan. Een overblijfsel van de improvisatorische inspeeloefeningen is dat ze op het lijf van het instrument geschreven staan. Deze eigenschappen maken de prelude een zeer gegeerd genre bij componisten die tevens grote pianisten zijn.

Ook etudes worden vaak geschreven door componisten die het instrument waarvoor ze deze componeren bespelen. In deze studies verkennen de uitvoerende muzikanten de mogelijkheden van hun instrument en hun eigen kunnen. Ze bevatten vaak één of meerdere technische obstakels die overwonnen dienen te worden. Dit uit zich vaak in virtuoos vuurwerk van toonladders, sprongen, wijde grepen en arpeggio's, maar het obstakel kan ook subtieler zijn, zoals het laten doorklinken van een welbepaalde melodie in een drukke textuur van klanken of een lijn heel vloeiende laten verlopen.

Wat zeer typerend is voor de etudes van Scriabin- wat we ook weer terugvinden bij Chopin - is dat ze veel meer zijn dan enkel technische uitdagingen, ze getuigen ook van een grote muzikaliteit en expressiviteit.

Aan het begin van de 20ste eeuw begon zijn egomanie hem steeds meer parten te spelen. Na het lezen van de geschriften van Madame Blavatsky, een occultiste die de theosofie aanhing, krijgt zijn werk een mystieke ondertoon. Dit had ondermeer tot gevolg dat hij op een avant-gardistische manier begon te componeren.

Hij speelde met het idee een *Mysterium* te maken: een groot spektakel met dans, belichting en geluid, waar hijzelf het middelpunt van zou uitmaken. Dit hele gebeuren zou zich afspeelen in een soort van Indische tempel. Een pukkel op zijn lip veroorzaakte echter een fatale bloedvergiftiging waardoor deze plannen nooit gerealiseerd werden.

***Sergei Rachmaninov* (1873-1943)**

Rachmaninov was een tijdgenoot van Scriabin. In tegenstelling tot zijn collega pianovirtuoos is hij nog een goed stuk in de 20ste eeuw blijven voortleven. Als pianist was Chopin vertolken Rachmaninov's specialiteit. Hij was waarschijnlijk de laatste van een generatie pianovirtuozen die zelf ook componeerden. Vandaag is het eerder de gewoonte om je te specialiseren in ofwel het componeren ofwel het uitvoeren.

Van de drie componisten is Rachmaninov de veelzijdigste. Hij schreef naast pianowerken ook symfonieën, koorwerken, opera's en strikkwartetten. Vaak werden deze niet-pianistische werken met weinig enthousiasme onthaald, toch volhardde hij in het componeren van werken uit die genres. Zo schreef hij na zijn in de grond geboorde *1ste symfonie* koppig een 2de die ondertussen deel is gaan uitmaken van het ijzeren repertoire.

Zijn gebrek aan focus had misschien wel tot gevolg dat hij de minst vooruitstrevende van de drie was. Chopin en Scriabin waren echte pioniers, terwijl Rachmaninov bleef schrijven in een romantische stijl, die zodanig uitgeput raakte, dat er nog maar weinig ruimte voor vernieuwing was. Op het ogenblik dat Rachmaninov actief was, waren er bovendien al tal van nieuwe stijlen ontwikkeld.

Dat Rachmaninov zijn naam, meer dan om het even welke andere componist, in verband wordt gebracht met virtuositeit heeft hij waarschijnlijk te danken aan zijn *3de pianoconcerto*. Dit zou volgens sommigen het moeilijkste pianowerk allertijden zijn. In de film *Shine* uit 1996 gaat een pianist mentaal ten gronde omwille van dit stuk. Ook op de 2007 editie van de Koningin Elizabethwedstrijd voor piano werd het werk verschillende malen uitgevoerd omdat het voor pianisten een perfecte gelegenheid is om te tonen wat ze in huis hebben.

Ook Rachmaninov schreef verschillende preludes. Hoewel veel van zijn pianomuziek echt vuurwerk is, heeft zijn oeuvre ook een zachtere kant, hetgeen blijkt uit sommige van deze werkjes. *Prelude* op. 3 nr. 2 geldt als een van zijn populairste werken. Het maakt deel uit van de *5 Morceaux de Fantasie* die hij op 19-jarige leeftijd componeerde. Vanaf de eerste uitvoering maakte het stuk een sterke indruk en dat doet het vandaag de dag nog steeds. Rachmaninov zelf ontwikkelde er een afkeer voor omdat het publiek keer op keer deze prelude ostentatief als bisnummer eiste.